İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

CEMAL AKSU

Armağanı

İstanbul 2020

İstanbul Üniversitesi Yayın No: 5259
ISBN: 978-605-07-0724-3

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

CEMAL AKSU
Armağanı

Editörler:
Dr. Müslüm YILMAZ
Dr. Ayşe AKSU

İstanbul 2020

Cemal Aksu armağanı.--İstanbul : İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2020.

xi, 1153 s. : fotoğraf, resim, harita, tablo; e-kitap.--(İstanbul Üniversitesi yayınları; 5259.)

e-ISBN 978-605-07-0724-3

1. AKSU, CEMAL, 1971-2019. 2. TÜRK EDEBİYATI. 3. TÜRK DİLİ. 3. TÜRKOLOJİ.

Doç. Dr. Cemal Aksu
1971 - 2019

İ Ç İ N D E K İ L E R

Takdim ..... **ix-x**

Önsöz ..... **xi-xiii**

Doç. Dr. Cemal Aksu'nun Hayatı İlmi Çalışmaları ve Düşünce Dünyası
Ayşe AKSU **1-62**

Ali Nihad Tarlan'ın "Tanzimat Edebiyatında Hakiki Müceddit" Adlı Makalesi Üzerine
Abdullah UÇMAN **63-75**

16. Asır Şairlerinden Cemâlî'nin Bir Mesnevisi: *Gülşen-i İrfân*
Adem CEYHAN-Halil Sercan KOŞİK **77-115**

Seyf-i Sarayi'nin *Gülistan Tercümesi* ile Azerbaycan Türkçesinin Ağızlarındaki Ortak Kelimeler
Afag MEMMEDOVA **117-131**

Sultan Ahmed Camii'ne Sanat Katan Eller: Nakkâşlar ve Nakışları
Aliye ÖTEN **133-169**

Malta, İzmir ve İstanbul'daki Protestan Misyoner Matbaalarında Basılan İncil'ler
Ayşe AKSU **171-223**

Klâsik Türk Şiirinde Dik Gelmek Deyimi
Bünyamin AYÇİÇEĞİ **225-245**

Mustafa Kutlu'nun Modern Mimari Anlayışına Yaklaşım Tarzı ve Nur İsimli Eseri
Büşra SÜRGİT **247-298**

Cumhuriyet'in Kuruluş Yıllarında Nüfus Meselesi ve Dr. Ali Vahid'in "Annelere Çocuklarda İshal ve İnkibaz" Adlı Eseri
Derya KAZANCIGİL **299-329**

Haydar Tilbe'nin Mahzenü'l Esrâr Adlı Mesnevisindeki Deyim Kuruluşları Üzerine
Emine TEMEL **331-346**

Hint Üslubu Şairlerinin Yeni Mazmun İcadında Gelenekten İstifadesi
Emrullah YAKUT **347-385**

Bir Şehnâme Hâfızı Mehmed Şâkir Gâlib Efendi: Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Farsça Şiirleri
Fatih ODUNKIRAN- Bilal ALPAYDIN **387-459**

Müstakimzâde'nin *Tuhfe-i Hattâtîn* Adlı Eserinde Ölümün İfade Ediliş Biçimleri
Feyzi ÇİMEN **461-500**

Urfa Belediye Başkanlığı'nda Ömer Alay Dönemi (1933-1946)
Gülşah ESER **501-517**

İbrahim Paşa'nın Budin'den Getirttiği Heykeller, Şair Figânî ve Ölümüne Dair Yeni Tespitler
Göker İNAN **519-557**

Nigâhî'nin Beytindeki Bir Kelime "(کندن) Kendin" mi, "(کندن) Kündin" mi Okunmalıdır?
Halil AÇIKGÖZ **559-596**

Türk Edebiyatında Manzum Nebat (Meyve, Sebze, Çiçek) Falları ve Yeni Bir Nebat Falnamesi
İsmail AVCI **597-638**

Abdürrahim Fedâî Efendi'nin Şiirleri
İsmail GÜLEÇ **639-661**

Sebeb-i Te'lîfte Vaz Edilen Şerh Metodu -Kasîde-i Bürde Şerhlerinde *Gayeler Prensibi*-
Kenan MERMER **663-690**

Urfalı Nâbî'nin Amcazade Hüseyin Paşa Medhinde Yazdığı Sulhiye Kasidesi
Murat Ali KARAVELİOĞLU **691-704**

Mustafa Münif Durûb-i Emsâl
(Haz.) Mustafa S. KAÇALİN **705-723**

Gubârî'nin *Misâhat-nâme'*si ve Kânûnî Devrinde Ka'be'de Yapılan Tamiratlara Dair Tanıklıkları
Mücahit KAÇAR-İsmet İPEK **725-781**

Ali Râmiz'in Tezkiyetü'l-Meşâyih Adlı Eseri
Müslüm YILMAZ **783-814**

Teşbihler Dünyasında Nef'i'nin Gözünden Kalem
Osman KUFACI **815-846**

Şiire Anlam Katmak: Sultan III. Murad'ın Şiirlerine Yapılan Şerhler ve Derviş Mehmed'in Tasavvufî Şerhi
Uğur ÖZTÜRK-Osman Sacid ARI **847-930**

Kitâb-ı Esrârü'l-ʿÂrifîn ve Eserde Ağız Özelliği Gösteren Unsurlar
Ömer GÜVEN-Hatice TÖREN **931-961**

"Mirâciyye: Saklı Miras" Filmindeki Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurları Üzerine
Seda AKSÜT **963-1001**

16. Yüzyıl Divan Şiirinde Muskayla İlgili Unsurların Kullanımı
Sevda İNCE **1003-1021**

Ali Şir Nevâyî'nin Türkçe Divanlarında Tekrar Eden Şiirler
Sevgi YAVUZ ODUNCU **1023-1041**

16. Yüzyıl Şairlerinden Üsküdarlı Aşkî ve *Divan*'ı
Süreyya PEKŞEN **1043-1067**

İnsan Hakları Bağlamında İki Evrensel Metin: *Magna Carta Libertatum* ve *Mesnevî*
Yasemin KARAKUŞ **1069-1096**

XVII. Yüzyıl Mutasavvıf Şâirlerinden Himmet-zâde Abdî Efendi'ye Nispet Edilen Bir Eser: *Şerh-i Dîbâce-i Bahâristân-ı Câmî*
Yunus Emre VAROL **1097-1153**

TAKDİM

İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü 29 Ekim 1924 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi Bakanlar Kurulu'nun kararı ile İstanbul Darülfünûnu Edebiyat Şubesine bağlı bir ilim ve kültür yuvası olarak tesis edilmiş ve o tarihten günümüze kadar büyük bir ciddiyet ve fedakârlıkla kültür tarihimize önemli katkılarda bulunmuş köklü bir kurumumuzdur. Bundan sonra da ülkemizin bilim, sanat ve kültür birikiminin gün yüzüne çıkartılması, yeni nesillere aktarılması ve o birikime yenilerinin eklenmesi hususunda üzerine düşen vazifeyi başarıyla yerine getireceği muhakkaktır.

Bütün bu gurur kaynağımız olan çalışmalar şüphesiz pek çok kıymetli akademisyen ve idarecimizin emek ve gayretleriyle vücuda gelmiştir. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü onları daima saygı ve minnetle yâd etmektedir.

Zikredilen emek ve gayretlerin sahiplerinden biri de bir dönem Enstitü Müdür Yardımcılığını deruhte etmiş olan ve 24 Şubat 2019 tarihinde ahiret yurduna yolcu ettiğimiz Doç. Dr. Cemal Aksu'dur. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eski Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde yirmi yılı aşkın (1995-2019) bir zaman diliminde hizmet vermiş olan bu kıymetli bilim adamı, 2012-2016 yılları arasında Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünde Müdür Yardımcısı olarak hizmetlerde bulunmuştur. Bu süreçte Enstitümüzün mutat programları ve yayınlarının sürdürülmesinde üzerine düşen vazifeleri yerine getirmesi yanında, öğretim programlarımız çerçevesinde derslere de girmiştir. Öte yandan gerek iş disiplini ve gerek samimi tavırlarıyla meslektaşlarının ve idari çalışanlarımızın takdirlerini kazanmıştır.

Saygıdeğer hocamız Doç. Dr. Cemal Aksu'ya vefa göstergesi olarak Enstitümüz bu armağan kitabını hazırlamıştır. Mesai arkadaşlarımızın fevkalade gayretleriyle hazırlanan elinizdeki bu

kitapta yer alan makaleler, yine sahasında uzman akademisyenlerin titiz bir hakemlik sürecinden geçmiş bulunmaktadır.

Bu esere destek veren İstanbul Üniversitesi yönetimi ve akademisyenlerine, makalelere hakemlik yapan meslektaşlarıma ve basımda emeği geçen herkese teşekkür ederim. Kurumumuzun vefâ geleneğinin yeni bir halkası olan bu eserin hayırlara vesile olmasını temenni eder, merhûma Cenâb-ı Allah'tan rahmet dilerim.

Prof. Dr. Mustafa Balcı
İstanbul Üniversitesi
Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Müdürü

Vefâ her kimseden kim istedim ondan cefâ gördüm
Kimi kim bî-vefâ dünyâda gördüm bî-vefâ gördüm
(Fuzûlî)

ÖNSÖZ

Doç. Dr. Cemal Aksu İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eski Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde 1995-2019 yılları arasında yirmi yılı aşkın hizmet vermiş olan bir akademisyendir. Hazırladığı tezler, yetiştirdiği öğrenciler ve yaptığı çalışmalarıyla Eski Türk Edebiyatı sahasına önemli katkılarda bulunmuş bir şahsiyettir. Öte yandan aynı kurum çatısı altında gerek hocaları gerek meslektaşları ve gerekse öğrencileriyle kurduğu münasebetler ve iletişim noktasında da akademi dünyasının sınırlarını zorlayan bir seviye yakalamıştır. Bu özelliği onu, bir insan ve meslektaş olarak da çevresinde farklı bir saygı ve sevgiye mazhar kılmıştır.

Kuşkusuz hayat planlarımızın çok ötesinde takdirlerde bulunur ve ilahi takdir her zaman son sözü söyler. Nitekim Cemal Aksu da henüz genç sayılabilecek bir yaşta ve yine henüz daha pek çok eser ve hizmete imza atacak bir dönemindeyken fani dünyadan ebedi âleme göç eylemiştir. Onun bu vakitsiz iftirakı o kadar beklenmedik bir acı yaşatmış, o kadar yüreklere dokunmuştur ki, 24 Şubat 2019 tarihinde yağan kardan dolayı İstanbul'da birçok yol kapanmasına rağmen onun vefat haberini alan sevenleri şehrin farklı yerlerinden ve şehir dışından akın akın İstinye'ye koşmuştu. Cenazenin kalkacağı caminin içi, bahçesi ve hatta semtin sokakları dahi insan kalabalığından geçilemeyecek derecede dolmuş ve son görevini yapabilmek için insanlar saf saf olmuştu. Karlı bir kış gününde İstinye'de hayat adeta durmuş, herkes yaşlı gözlerle vefâ abidesi merhum için vefâsını göstermek niyetiyle sokaklara dökülmüştü.

Sevenlerini derin üzüntülere gark eden bu ayrılık sonrasında meslektaşları ve öğrencileri tarafından onun namına birçok etkinlik düzenlendi. Onlardan biri de elinizdeki bu kitaptır.

Merhumun vefatından birkaç gün sonra İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Mustafa Balcı'ya Cemal Aksu için bir vefâ nişanesi olmak üzere bir armağan kitabının çıkarılmasını önerdiğimde hiç tereddüt göstermeden muvafakat etmiş, hemen gerekli afiş ve duyuruların yapılması talimatını vermişti. Duyuru sonucunda birbirinden değerli birçok akademisyen bu armağan kitap için yazmayı düşündüğü makale başlığını gönderdi. Akabinde ise şahsım kitabın teknik ve resmi altyapı hazırlıklarına başlayarak bir yılı aşkın süren bir yolculuğu tamamlamaya gayret ettim. Bugün Cemal Aksu Armağanı kitabının Türkiyat Enstitüsü'nün armağan kitaplar serisinde yer aldığını görmekten büyük bir mutluluk duymaktayım. Eminim ki bu mutluluğu adı geçen kurumlar ve akademi camiası da aynı ölçekte paylaşmaktadır.

Kitabın teşekkül yolculuğunda makalesiyle yer alan bir büyüğümüzü, Halil Açıkgöz Hoca'yı burada yâd etmeden geçemeyeceğim. Kendisi Cemal Aksu'nun "ağabey" diye hitap ettiği ve çay içip sohbetinde bulunduğu bir kişidir. Onun nezdinde bir dost, bir "muhabbet ehli" olmasının ötesinde bilgi ve görüş alışverişinde bulunduğu "aga-demi"nin sahibi –Halil Hoca'nın evi camiada bu şekilde anılmaktaydı- bir dervişti. Dostunun ardından "şimdi kolum kanadım kırık kaldı" diye üzüntüsünü dile getiren Halil Hoca, bu kitap için ilk makaleyi yazıp gönderen kişi oldu. Aslında kendisi de tıpkı çok sevdiği Cemal Aksu gibi ve aynı tarihlerde amansız bir hastalığa duçar olmuştu. Tedavinin sıkıntılarını yaşarken canını dişine takarak "Cemal Aga için" hazırladığı makalesini yetiştirdi. Lakin ecel onun da vaktini tayin etmişti. Nihayet 25 Kasım 2019'da ecel sâkisinin elinden içtiği şarap ile mest olup canını cananına teslim etti. Dolayısıyla son

makalesinin basıldığını göremedi. Kendisini bu vesileyle rahmetle ve şükranla anıyorum.

Yazdığı ilmi makale ve kitaplarla ve yetiştirdiği talebelerle her zaman takdir ve rahmetle andığımız ve dahi daima anılacağı muhakkak olan Cemal Aksu hocamız için bu kitapta 33 makale yer almaktadır. Bu makaleler başta İstanbul Üniversitesi olmak üzere farklı üniversitelerden alanında uzman akademisyenler tarafından değerlendirilmiştir. Hakemlikte bulunan hocalarımıza teşekkürü borç bilirim. Ayrıca merhumun değerli eşi Ayşe Aksu'ya tashihler sırasındaki katkıları için teşekkür ederim. Son olarak yayın aşamasında emeği geçen herkese şükranlarımı sunarım.

Kendisine talebe olmak ve daha sonrada aynı kurumda görev yapmaktan gurur duyduğum merhum Cemal Aksu'yu rahmetle anarken bu eserin ülkemize ve kültür tarihimize faydalı olmasını temenni ederim.

Dr. Müslüm YILMAZ

HAYDAR TİLBE'NİN MAHZENÜ'L ESRÂR ADLI MESNEVİSİNDEKİ DEYİM KURULUŞLARI ÜZERİNE

Emine TEMEL[*]

15. yüzyılda temelleri atılmaya başlanan dolayısıyla Orta Türkçe döneminde (11-16. yy.) incelemeye başladığımız Doğu Türkçesi dönemi 16. yüzyıl itibari ile Nevâyi ile birlikte ortak yazı dili çerçevesinde kemikleşmeye başlamış ve klasik şeklini alarak Yeni Türkçe dönemi (16-20. yy.) altında varlığını sürdürmüştür.[1] Doğu Türkçesi, çeşitli araştırmacılar farklı şekillerde tasnif edilmiş olup ortak kabul edilen görüş itibari ile Klasik öncesi (15. yy.nin başı-1465), Klasik (1465-1600) ve Klasik sonrası (1600-1921) olmak üzere üç dönemde incelenmektedir.[2]

Bu makalede Klasik öncesi dönem şairlerinden olan Haydar Tilbe'nin *Mahzenü'l Esrâr* adlı mesnevisi, kullanılan deyimler açısından ele alınacak ve bu deyimler kavram alanlarına göre tasnif edilerek izah edilmeye çalışılacaktır. Mevlânâ Lutfî'den sonra 15. yüzyılın en güçlü şairi[3] olarak bilinen Haydar Tilbe'nin bu eseri Doğu Türkçesinin klasik edebî dil olma sürecinde bir geçiş görevi

---

[*] Arş. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, emine.temel@istanbul.edu.tr

[1] Gerhard Doerfer, "Chaghatay Language and Literature", *Encyclopædiaæ Iranica,* Vol V, 1991, pp. 339-343.

[2] M. Fuad Köprülü, "Çağatay Edebiyatı", *İslâm Ansiklopedisi*, C 3, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1997, s. 270-323; János Eckmann, "Çağatayca", *Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, Haz. Osman Fikri Sertkaya, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2003, s. 74; János Eckmann, "Çağatay Dili Hakkında Notlar", *TDAY-Belleten*, Ankara, 1958, s. 120-121; Kemal Eraslan, "XV. Yüzyıl Çağatay Edebiyatı, Çağatay Edebî Dilinin ve Edebiyatının Teşekkülü", *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri,* C 3, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1986, s. 60; Ahmet Caferoğlu, "Çağatay Türkçesi ve Nevâî", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi,* C 2, S 3-4, İstanbul, 1948, s. 144-145.

[3] Kemal Eraslan, "Çağatay Edebiyatı", *İslâm Ansiklopedisi*, C 8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 170.

üstlenmektedir. Bu çalışmada Avni Gözütok'un Fenomen Yayınları'na ait 2008 tarihli *Haydar Tilbe Mahzenü'l-Esrâr* adlı eseri esas alınacaktır. Bu eser, *Mahzenü'l Esrâr*'ın ulaşılabilen bir matbu ve dört yazma nüshasının[4] tenkitli çalışmasından oluşmaktadır.

1. Haydar Tilbe ve Mahzenü'l Esrâr

Genceli Nizâmî'nin *Penc Genc* veya *Hamse* olarak adlandırılan eserinin içinde yer alan Mahzenü'l Esrâr adlı mesneviye aynı isim ve aynı vezinle Doğu Türkçesinde ilk defa nazire yazmış olan Mîr Haydar / Haydar Tilbe hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır.[5]

Nevâyî *Mecâlisü'n-Nefâyis* adlı eserinin yedinci meclisinde, Sulṭān İskender-i Şīrāzī'yi anlattığı bölümde Haydar Tilbe'den "*Mevlānā Ḥaydar-i Türkī-gūy* anıng mādiḥi ikendür." olarak bahsetmiştir.[6] 14. yüzyılın sonu 15. yüzyılın başlarında yaşamış olan Haydar Tilbe, o dönemde "Türkî-gûy (Türkçe söyleyen)" lakabı ile meşhur olmuştur.

Öte yandan Nevâyî, *Muhakemetü'l Lugateyn* adlı eserinde ise Haydar Tilbe'yi "Haydar Harezmî" adı altında zikretmiştir:

"Sulṭān-ı Ṣāḥib-ḳırān Timür Kürgen zamānıdın ferzend-i ḫalefi Şāhruḫ Sulṭānnıng zamānınıng āḫırıġaça Türk tili bile şuʿarā peydā boldılar ve ol-Ḥażretning evlād u aḥfādıdın hem ḫoş-ṭabʿ salāṭīni ẓuhūrġa kildi. Şuʿarā Sekkākī ve *Ḥaydar Ḥarezmī* ve Atayī ve Muḳīmī ve Yaḳīnī ve Emīrī ve Gedāyī dikler."[7]

---

[4] Basma nüsha: (B) Kazan, 1858 (H 1274); El yazması nüshalar: (M) Millet Ktp. Ali Emirî, Manzum eserler, No. 951, (N) Paris, Bibliotheque Nationale, Suppl. Turc. No. 978, (S.) Süleymaniye, Ayasofya No. 4757 ve (T) Topkapı Sarayı, Evrak Hazinesi Bölümü, No. 1460 (Avni Gözütok, *Haydar Tilbe Mahzenü'l-Esrâr*, Fenomen Yayınları, İstanbul, 2008, s. V.)

[5] Avni Gözütok, *Haydar Tilbe Mahzenü'l-Esrâr,* s. 4.

[6] Kemal Eraslan, *Alî-Şîr Nevayî Mecâlisü'n-Nefâyis I (Giriş ve Metin),* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s. 193.

[7] Sema Barutcu Özönder, *Alî Şîr Nevâyî Muhâkemetü'l-Lugateyn,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1996, s. 188.

Haydar Tilbe *Mahzenü'l Esrâr* adlı eserini, Emir Timür'ün (1370-1404)[8] oğullarından Ömer Şeyh'in oğlu ve İran ile Irak'ın bir kısmına hâkim olan İskender Mîrzâ'ya (1409-1414)[9] sunmuştur. Eser, Sulṭān İskender Şīrāzī'nin methi, eserin telif sebebi, on makale ve her bir makalenin sonunda konuyla ilgili yer verilen hikâyelerden (toplam 619 beyit) oluşmaktadır. Hacim olarak Nizâmî'nin aynı adlı eserinden küçüktür. Eserde nefis terbiyesi, cömertlik, zamandan şikâyet, insanın ve sözün değeri, doğruluk, iyilik gibi konular ele alınmıştır. Müf te ʿi lün / müf te ʿi lün / fā ʿi lün vezniyle yazılmış olan mesnevinin Türkiye ve dünya kütüphanelerinde pek çok yazma nüshası[10] bulunmaktadır.[11]

2. Ayırt Edici Özellikleri Bakımından Deyimler

En az iki sözcüğün gerçek anlamının dışında kullanılarak bir araya gelmek suretiyle meydana getirdiği kalıplaşmış söz öbeklerine deyim adı verilmektedir.[12] Deyimlerde diğer söz öbeklerinden farklı olarak kendisini meydana getiren sözcükler tek tek gerçek anlamlarının dışında tamamen farklı bir kavram alanına karşılık gelmektedir.

---

[8] İbrahim Kafesoğlu, "Ondördüncü Yüzyıldan Sonra Orta Asya'da Kurulmuş Türk Devletleri", *Türk Dünyası El Kitabı Birinci Cilt Coğrafya-Tarih,* Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 2001, s. 605.

[9] İsmail Aka, "Şâhruh", *İslâm Ansiklopedisi*, C 38, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 293-295.

[10] Kazan, (tek basma nüsha), 1858 (H 1274); Fatih, Millet Ktp. Ali Emirî, Manzum eserler, No. 951; Paris, Bibliotheque Nationale, Suppl. Turc. Nr. 978, Süleymaniye, Ayasofya Ktp. No. 4757, Topkapı Sarayı, Evrak Hazinesi Bölümü, No. 1460; Viyana, Staatsbibliothek, No. 647; Londra, British Museum, Add. No. 7914, Amerika Spencer Koleksiyonu, New York Halk Ktp., Astor, Lenoz ve Tilden Vakfı, Pers. Ms. No. 41, Tebriz, 1478; Gürcistan Bilimler Akademisi El Yazmaları Enstitüsü, L22/II.

[11] Avni Gözütok, *Haydar Tilbe Mahzenü'l-Esrâr,* s. 1-7; Kemal Eraslan, "Çağatay Edebiyatı", s. 168-170.

[12] *Türkçe Sözlük,* C 1 (A-J), Ankara, 1988, s. 368; Vecihe Hatiboğlu, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1972, s. 32; Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1984, s. 54; Ahmet Topaloğlu, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1989, s. 55; Berke Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul, 2002, s. 71; Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2007, s. 66.

Deyimler, sıklıkla atasözleri ve birleşik fiil grupları ile karıştırılmaktadır;

● Atasözleri hüküm bildiren dolayısıyla çekime giren yapılar olup her zaman öğüt niteliği taşır. Deyimler ise tavsiye veya öğüt verme gibi fonksiyonları bulunmaz sadece mevcut durumu, olayı veya olguyu sözcüklerin yan veya mecaz anlamlarından istifade ederek daha dikkat çekici bir anlatım ile (metafor, metonimi, teşbih, teşhis gibi) ifade eder.

● Atasözlerinde de deyimlerdeki gibi gerçek anlamının dışında kullanılan sözcükler bulunur fakat kullanım sıklığı fazla değildir ve mecazî anlatımdan ziyade yan anlamlara yer verildiği görülür.

● Bir isim ve yardımcı fiil ile anlamca kaynaşmış şekilde kurulan birleşik fiil gruplarının deyimlerden ayrılan en önemli özelliği grup anlamlarının sözcüklerin tek tek gerçek anlamlarının dışında ayrı bir anlama karşılık gelmiyor olmalarıdır. Hâlbuki deyimler, halka mal olmuş anonim ürünler olup sadece o dili konuşan halkın anlayabileceği ve o dilde belli çağrışımlar uyandıran anlamlara karşılık gelmekte ve her zaman sözcükler müstakil anlamlarının dışında kullanılmaktadır.[13]

● Her birleşik fiil grubunda kalıplaşmış bir yapıdan söz etmek mümkün değilken deyim olan her söz öbeğinde anlam ve yapı olarak bir kalıplaşma durumu söz konusudur. Sözcüklerin bir araya gelip anlam değişimine uğrayarak kalıplaşmış bir yapı oluşturmaları ile deyimleşme süreci başlamış olur.

---

[13] Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü II,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1984, s. 403-425; Ahmet Turan Sinan, *Türkiye Türkçesindeki Deyimler Üzerinde Bir Dil İncelemesi,* Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Elazığ, 2000, s. 1-45; Bayram Çetinkaya, *Kutadgu Bilig'deki Deyimlerin Semantik ve Sentaktik İncelemesi,* Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Afyon, 2001, s. 7-37; Doğan Aksan, "Deyimler", *Türkçenin Sözvarlığı (Türk Dilinin Sözcükbilimiyle İlgili Gözlemler, Saptamalar),* Engin Yayınevi, Ankara, 2006, s. 31-32; Ahmet Turan Sinan, "Deyim Kavramı Üzerine Notlar I", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 18, S 2, Elazığ, 2008, s. 91-98; Serkan Şen, *Eski Türkçenin Deyim Varlığı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017, s. 9-14.

3. Mahzenü'l Esrâr'da Tespit Edilen Deyimler

Bir dilin söz varlığı; o dilin kültürünü, gelenek-göreneklerini, inancını, değer yargılarını ve hayata bakış açısını ortaya koymaktadır. Bir dilin söz varlığından yola çıkarak o dilin tarihselden günümüze kadar hangi dilsel (fonetik, morfolojk, sentaktik, semantik) süreçlerden geçtiğini ve hangi dillerle etkileşime girdiğini tespit etmek mümkündür. Her dil evrene, kendi penceresinden bakar ve çevresini dilinin imkânları ölçüsünde algılar. Yani bir milletin dünya görüşü o milletin kullandığı sözcüklerle sınırlıdır.[14]

Bir dilin toplum yaşamındaki yeri ve önemi, içinde barındırdığı kalıp ifadeler, atasözleri, deyimler ve çeşitli söz öbeklerinden yola çıkılarak tayin edilebilir. Bu makalede de Doğu Türkçesinin söz varlığı, kullanılan deyimler açısından ele alınacak ve bu deyimler Klasik öncesi dönem şairlerinden olan Haydar Tilbe'nin *Mahzenü'l Esrâr* adlı mesnevisinden tespit edilecektir. Basma (Kazan) nüshası esas alınarak hazırlanan bu tenkitli metinde, bazı deyimlerinde geçtiği beyitlerde tenkidi yapılan diğer nüshalardaki yazılışlar tercih edilmiş ve beyitler buna göre Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.[15]

Mahzenü'l Esrâr adlı mesnevide toplam 35 farklı deyim tespit edilmiş olup bunların 17 tanesi tekrarlı olarak kullanılmıştır. Bu makalede ise her bir deyimin sadece birer örneğine yer verilmiştir. İncelenen deyimler kavram alanlarına göre sınıflandırıldığında toplam 18 farklı kategori ortaya çıkmıştır:

---

[14] Doğan Aksan, *Türkçenin Sözvarlığı (Türk Dilinin Sözcükbilimiyle İlgili Gözlemler, Saptamalar),* s. 7-14; Doğan Aksan, *Türkçeye Yansıyan Türk Kültürü*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2008, s. 15-22; Doğan Aksan, "Deyimlerdeki İncelikler ve Anlatım Gücü", *Türkiye Türkçesinin Dünü, Bugünü, Yarını,* Bilgi Yayınevi, Ankara, 2007, s. 110-114; Mehmet Kaplan, *Kültür ve Dil,* Dergâh Yayınları, İstanbul, 2006.

[15] Bk. M 196, M 372.

3.1. Kavram Alanı Üzüntü, Dert, Sıkıntı, Eziyet Olan Deyimler

● ***cerāḥātġa ṭuz sep-*** "yaraya tuz ekmek; bir derdin acısını çoğaltmak"

Derd ***sep***ip iski ***cerāḥātġa tuz***

Sūziş ü şūr-ābesi tınmay henūz (ME 074)[16]

"Elem ve gözyaşı henüz dinmeden, dert eski *yaraya tuz serp*erek"

● ***cān ǒrten-*** "canı yanmak; çok acı duymak, ızdırap çekmek"

Her dem ü her laḥẓa bir otḳa yanıp

Ġāyeti yoḳ ört bile ***cān ǒrten***ip (ME 078)

"Her zaman ve her an ateşte yanarak, sonsuz ateş ile *canı yan*arak" [17]

● ***ot tüş-*** "ateş basmak; bir sıkıntı veya zorluk neticesinde vücudunda sıcaklığın artması"

Çün kim işittim bu buzurg-āne söz

Tüşti vücūdumġa bir ***ot*** özdin öz (ME 103)

"Bu büyükçe sözleri işitince, vücuduma kendiliğinden bir *ateş düş*tü."

● ***ağır kil-*** "ağır gelmek; gücüne gitmek, onuruna dokunmak"

Kildi bu söz şāhġa bī-ḥad ***ağır***

Tīre bolup didi kim ey taş bağır (ME 535)

"Bu söz şaha fazla *ağır gel*di, kederlenip 'ey taş bağırlı' dedi."

● ***ōtı sǒn-*** "ocağı sönmek; yok olmak, dağılmak"

Āşın içip ***ōtı***nı ***sǒn***dürmeŋiz

Sufra başıdın iyesin sürmeŋiz (ME 618)

"Yemeğini yiyip, *ocağı*nı *sön*dürmeyin, sofra başından ev sahibini kovmayın."

---

[16] Deyimlerin geçtiği beyitler, öncelik sırasına göre dizilmiştir.

[17] Deyimlerin geçtiği beyitlerin Türkiye Türkçesine aktarımları tarafımızca yapılmaya çalışılmıştır.

3.2. Kavram Alanı Yürümek Olan Deyimler

● ***ḳadem ur-*** "ayak basmak; yürümek, yönelmek"

Yolġa ***ḳadem ur***ma ki bī-ġāne sin

Silsile tipretme ki dīvāne sin (ME 102)

"Yolda *yürü*me çünkü yabancısın. Silsileye katılma çünkü yabancısın."

● ***ḳadem ḳoy-*** 1. "bir işe başlamak, başlangıç yapmak"

2. "yürümek, yönelmek, adım atmak"

Min ki bu niyyet bile ***ḳoy***dum ***ḳadem***

Cān timüri uçını ḳıldım ḳalem (ME 118)

"Ben bu maksatla *işe başla*dım. Can demirinin ucunu kalem yaptım."

Yol budur āḫir ḳanı dīvāneī

Yolġa ***ḳadem ḳoy***ġuçı ferzāneī (ME 587)

"Yol budur divane nerede? Yola *adım at*acak derviş nerede?"

● ***ayaḳ ḳoy-*** "bir yere varmak, ulaşmak"

Kūfede bir pīr-i ledünnī-sabaḳ

Seyr ite bāzārġa ***ḳoy***dı ***ayaḳ*** (ME 350)

Kûfe şehrinde Allah bilgisine ve sırlarına ait ders almış olan bir ihtiyar, dolaşarak pazara *var*dı.

3.3. Kavram Alanı Zuhur Olan Deyimler

● ***ortaġa kiltür-*** "ortaya getirmek; göstermek, sunmak"

Anda ki bu dāyire urdı ḫayāl

Ortaġa kiltür*di* bu tanġsuḳ miṣāl (ME 032)

"Orada bu daire hayal edilince bu çok güzel misali *ortaya çıkar*dı."

● ***baş çıḳar-*** "ortaya çıkmak, görünür olmak"

Baş çıkarıp ʿışḳ köñgül ceybidin

Başladı söz nusḫa-i lā-reybidin (ME 107)

"Aşk, gönül cebinden *ortaya çık*ıp söze lā-reybi 'şüphesizlik' nüshasından başladı."

● ***vücūd tap-*** "meydana gelmek, ortaya çıkmak"

Ḫilʿat esasındağı[18] bu tār u pūḍ

Vāsıṭa sin boldunṉg u ***tap***tı ***vücūd*** (ME 196)

Hilatin esasındaki bu atkı ve çözgüye, sen vasıta oldun ve onlar *meydana gel*di.

● ***cilve ḳıl-*** "ortaya çıkmak, gün yüzüne çıkmak"

Cilve ḳıla başladı rāz-ı nühüft

Ḫātırım endīşe bile boldı cüft (ME 593)

"Gizli sır *ortaya çıkma*ya başladı, gönlümün endişesi iki kat arttı."

3.4. Kavram Alanı Zaman Olan Deyimler

● ***köṉgli avun-*** "gönlü avunmak; hoşça vakit geçirmek"

Bizni sivüp bizge tapınsun didük

Köṉgli bizinṉg birle ***avun***sun didük (ME 273)

"Bizi sevip bize tapınsın dedik, *gönlü* bizimle *avun*sun dedik."

● ***dem ür-*** "vakti gelmek, zamanı gelmek, süresi dolmak"

Çün yarudı ṣubḥ u seḥer ***ür***di ***dem***

Tikti Ḫuten ḫusrevi altun ʿalem (ME 421)

"Çünkü seher *vaktinde* aydınlanınca, Hoten hükümdarı altın sancak dikti."

● ***köz yumup aç-*** "göz kapayıp açana kadar; çok kısa bir sürede"

Köz yumup açḳunça kizip yir yüzi

Öz yiridin tipremegenniṉg özi (ME 581)

"Yeryüzü *göz kapayıp açana* kadar gezer, sanki kendi yerinden hareket etmemiş gibi."

[18] T esasındağı: B ayasındağı

3.5. Kavram Alanı Ölüm Olan Deyimler

● ***cān bir-*** "can vermek; ölmek"

Uşbu açığlığ ki bu suda irür

Andağı ***cān bir***gen açığı turur (ME 481)

"Suda olan bu acılık, *can verme*nin acısıdır."

● ***ḳaṣd-ı cān ḳıl-*** "canına kastetmek; birini öldürmeye hazırlanmak"

Körgüzür özin kişige mihribān

Köz yumup açğunça ***ḳıl***ur ***ḳaṣd-ı cān*** (ME 568)

"Kendisini kişilere güler yüzlü gösterir, göz kapayıp açana kadar *cana kast ed*er."

3.6. Kavram Alanı Ümit Olan Deyimler

● ***ümīd kis-*** "umudunu kesmek; bir şeyin artık gerçekleşmeyeceği inancına varmak"

Kisti ***ümīd*** ol tilegindin tamām

Köñgli bu endīşesidin boldı ḫām (ME 216)

"O dileğinden tamamen *umudunu kes*ti, gönlü bu endişesinden ham oldu."

● ***ümīd tut-*** "ümit beslemek; bir şeyin olabileceğini ummak"

Çün kiçelik ʿömrġa yoḳ iʿtemīd

Kiç bu oyundın ne ***tut***ar sin ***ümīd*** (ME 498)

"Çünkü gecelik ömre güven yoktur, bu oyundan geç niçin *ümit besliyor*sun."

3.7. Kavram Alanı Gözlemek, Bakmak Olan Deyimler

● ***köz uçıdın baḳ-*** "göz ucuyla bakmak; belli etmeden, başını çevirmeden yandan bakmak"

Min ki neẓẓāre bile saldım naẓar

Köz uçıdın baḳtım u taptım eşer (ME149)

"Ben ki şöyle bir baktım, (sonra) belli etmeden (tekrar) *bak*tım ve eseri buldum."

● ***köz uçıdın pās tut-*** "göz ucuyla gözetlemek; iyice tanımak ve bilmek için incelemek"

Bilgüledi bözni ol abdal-ı rāh

Köz uçıdın pās[19] ***tut***up kīne-ḫʸāh (ME 372)

"O yol dervişi bezi işaretledi, belledi, *göz ucuyla gözetle*yerek öç almak istedi."

3.8. Kavram Alanı Dinçlik, Güç, Kuvvet Olan Deyimler

● ***cān bir-*** "can vermek; bir şeyin canlanmasını sağlamak, güç vermek, güçlendirmek"

Her ne muʿayyenġa ki ***cān bir***diler

Ḥāṣılını sinde nişān birdiler (ME 197)

"Ortaya çıkan her ne varsa onlara *can ver*diler, hâsılını sende nişan verdiler."

● ***cān tap-*** "canlanmak, dirilmek, cana gelmek"

Şeyḫ Niẓamī demidin ***cān tap***ıp

Maʿnisidin yarlıġ u fermān tapıp (ME 612)

"Şey Nizami'nin ruhaniyetinden *can bul*up, manasından buyruk ve ferman alıp"

3.9. Kavram Alanı Yazmak Olan Deyimler

● ***ḳalem ur-*** "işaretlemek"

Ger yisen̄g imdi bu firāḳ içre ġam

Biz dağı atın̄ġa ***ur***alı ***ḳalem*** (ME 275)

"Eğer yine bu ayrılık içinde gamlanırsam biz de adına *işaret koy*alım."

● ***raḳam ur-*** "yazı yazmak"

Anda kiʿazm ile yondum ḳalem

Şāh duʿāsı bile ***ur***dum ***raḳam*** (ME 590)

"Bu niyetle kalemi yonttum, şaha dua ederek *yazmaya başla*dım."

[19] T pās: B baş

3.10. Kavram Alanı Miktar Olan Deyimler

● ***ayaḳtın baş*** "baştan sona kadar"

Biz kim ***ayaḳtın baş*** erür biz ḫarāb

Bizdin ayamas keremin hīç bāb (ME 022)

"*Baştan ayağa* harap olan bizden, Allah hiçbir şekilde bağışlamasını esirgemez."

3.11. Kavram Alanı Akıl, Bilinç Olan Deyim

● ***māye-i huş-yārlıġ tart-*** "aklını başına toplamak; akıllıca davranmak, doğru yola gelmek"

Tarttı ol ***māye-i huş-yārlıġ***

Cān közige sürme-i bīdārlıġ (ME 105)

"O, *aklını başına topla*dı. Can gözüne uyanıklık sürmesi çekti."

3.12. Kavram Alanı İnanç Olan Deyim

● ***itiḳād baġla-*** "inanmak"

Ol kim irür neşv ü nemāsız cemād

Bağlamaġay nāmiyeġa ***iʿtiḳād*** (ME 135)

"O büyümeyen cansız bir varlıktır, var olmaya *inanmaz."*

3.13. Kavram Alanı Uzaklaşmak Olan Deyimler

● ***itek silk-*** "etek silkmek; çekilmek, artık karışmamak"

Himmetiñg ol yirde ki ***silk***er ***itek***

ʿAcz ile lāʿilme lenādir melek (ME 193)

"Himmetin o yere *etek silk*er, melek aczi ile *lâʿilme lenâ*[20] der.

3.14. Kavram Alanı Niyet Olan Deyimler

● ***bil bağla-*** "karar vermek"

Big yana ***bağla***p ***bil***ini merd-vār

Boldı uluġ Tiñridin ümmīd-vār (ME 220)

"Bey yine yiğit gibi bir *karar ver*erek ulu Tanrıdan ümitli oldu."

[20] "Bize öğrettiklerinden başka hiçbir bilgimiz yoktur." (Bakara Suresi 32. Ayet)

3.15. Kavram Alanı Dikkat, Farkındalık Olan Deyimler

● ***ḳılnı yar-*** "kılı kırk yarmak; titiz ve ayrıntılı bir biçimde incelemek, önemle üstünde durmak"

Ṣarf ḳılıp ʿömri ticāret bile

Ḳılnı yarar irdi baṣāret bile (ME 354)

"Ömrü ticaret ile sarf ederek derin görüşü ile kılı (kırk) yarar idi."

3.16. Kavram Alanı Fedakârlık Olan Deyim

● ***cān bir-*** "canını vermek; kendini feda etmek, emek vermek, hiçbir şey esirgememek"

Saʿy kılıp ***bir***dim iki hafta ***cān***

Tā sanga kiltürdüm anı bu zamān (ME 367)

"Gayret ederek iki hafta *emek ver*dim, onu şimdi sana getirdim."

3.17. Kavram Alanı İstemek Olan Deyimler

● ***köz tik-*** "göz dikmek; bir şeyi ele geçirmek isteğine kapılmak"

Sözledi vü türbetine ***tik***ti ***köz***

Rāst henūz aġzıda irdi bu söz (ME 415)

"Söyledi ve türbeye *göz dik*ti, bu söz henüz ağzındayken."

3.18. Kavram Alanı Cömertlik Olan Deyim

● ***ilig aç-*** "cömert olmak, eli açık olmak"

Ḳoptum ise öpti ilimni bilig

Genc-feşānlıġ bile ***aç***tım ***ilig*** (ME 613)

"İşe başlayınca, bilgi elimi öptü, hazineler saçarak *elimi aç*tım."

Sonuç

Türk dilinin her döneminde karşımıza çıkan deyimler, bir dilin gelişmişlik seviyesini ortaya koyan en önemli söz öbekleridir. Deyim denilen yapıların var olabilmesi için sözcüklerin deyimleşme sürecine girmesi gerekmektedir. En az iki sözcüğün gerçek anlamından uzaklaşarak kalıplaşmış bir ifade şeklini alması ile bu süreç başlamış olur. Dolayısıyla bir dil, kullanılan deyimleri bakımından incelendiğinde o dilin dünyayı algılayış biçimi ortaya konulduğu kadar yapısal olarak da kimlerle ilişki kurup hangi gramatikal aşamalardan geçtiği meydana çıkmaktadır.

Bu makalede Doğu Türkçesi klasik döneminin başlangıcı sayılabilecek, Nevâyi öncesi dönemde kaleme alınmış olan *Mahzenü'l Esrâr* adlı mesnevide yer alan deyimler tespit edilmiş sonrasında bu deyimler kavram alanlarına göre tasnif edilmiştir. Bir örnek dışındaki (*ayaḳtın baş*) diğer deyimler, isim + fiil kuruluşundan oluşmaktadır. 6 örnek ise (*cerāḥātġa ṭuz sep-, köz yumup aç*, *ḳaṣd-ı cān ḳıl-, köz uçıdın baḳ-, köz uçıdın pās tut-, māye-i huş-yārlıġ tart-)* isim unsuru ayrıca başka bir sözcük öbeğinden kurulan ve ikiden fazla sözcükten oluşan deyimlerden meydana gelmektedir. Kavram alanı itibari ile bakıldığında ise belirli bir anlam çevresinde yoğunlaşan herhangi bir deyimin varlığına rastlanılmamıştır.

Doğu Türkçesinin klasik edebî dil şeklini almaya başladığı bu dönemlerde kullanılan deyimlerin birbirinden farklı anlam alanlarına sahip olduğu ve çeşitlilik arz ettiği görülür. Tespit edilen bu deyimlerin Doğu Türkçesinin söz varlığına katkı sağlayacağı ve Türkiye Türkçesinde yapılan deyim çalışmalarına kaynaklık teşkil edeceği düşünülmektedir.

KISALTMALAR

Add.	Additional
B	Basma nüsha, Kazan 1858 (H 1274)
Bk.	Bakınız
C	Cilt
H	Hicri
Haz.	Hazırlayan
Ktp	Kitaplık / Kütüphane
M	Fatih, Millet Ktp. Ali Emirî, Manzum eserler, No. 951
ME	Avni Gözütok, *Haydar Tilbe Mahzenü'l-Esrâr*, Fenomen Yayınları, İstanbul, 2008.
N	Paris, Bibliotheque Nationale, Suppl. Turc. No. 978
No.	Numara
öl.	Ölüm tarihi
pp	page to page
S	Sayı
s.	sayfa numarası
S.	Süleymaniye, Ayasofya Ktp. No. 4757
Suppl.	Supplément
T	El yazması nüsha, Topkapı Sarayı, Evrak Hazinesi Bölümü, No. 1460
TDAY	Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
Turc.	Turcica
Vol	Volume
yy.	Yüzyıl

Kaynaklar

AKA, İsmail, "Şâhruh", *İslâm Ansiklopedisi,* C 38, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 293-295.

AKSAN, Doğan, *Türkçenin Sözvarlığı (Türk Dilinin Sözcükbilimiyle İlgili Gözlemler, Saptamalar),* Engin Yayınevi, Ankara, 2006.

AKSAN, Doğan, *Türkçeye Yansıyan Türk Kültürü*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2008.

AKSAN, Doğan, *Türkiye Türkçesinin Dünü, Bugünü, Yarını,* Bilgi Yayınevi, Ankara, 2007.

AKSOY, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I, II,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1984.

BARUTCU ÖZÖNDER, Sema, *Alî Şîr Nevâyî Muhâkemetü'l-Lugateyn,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1996.

CAFEROĞLU, Ahmet, "Çağatay Türkçesi ve Nevâî", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi,* C 2, S. 3-4, İstanbul, 1948, s. 141-154.

ÇETİNKAYA, Bayram, *Kutadgu Bilig'deki Deyimlerin Semantik ve Sentaktik İncelemesi,* Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Afyon, 2001.

DOERFER, Gerhard, "Chaghatay Language and Literature", *Encyclopædia Iranica,* Vol V, 1991, pp. 339-343.

ECKMANN, János, "Çağatay Dili Hakkında Notlar", *TDAY-Belleten*, Ankara, 1958, s. 115-126.

ECKMANN, János, "Çağatayca", *Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, Haz. Osman Fikri SERTKAYA, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2003, s. 74-108.

Eraslan, Kemal, "Çağatay Edebiyatı", *İslâm Ansiklopedisi*, C 8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 168-176.

ERASLAN, Kemal, "XV. Yüzyıl Çağatay Edebiyatı, Çağatay Edebî Dilinin ve Edebiyatının Teşekkülü", *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri,* C 3, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1986, s. 59-62.

ERASLAN, Kemal, *Alî-Şîr Nevayî Mecâlisü'n-Nefâyis I (Giriş ve Metin),* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2001.

GÖZÜTOK, Avni, *Haydar Tilbe Mahzenü'l-Esrâr*, Fenomen Yayınları, İstanbul, 2008.

HATİBOĞLU, Vecihe, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1972.

KAFESOĞLU, İbrahim, "Ondördüncü Yüzyıldan Sonra Orta Asya'da Kurulmuş Türk Devletleri", *Türk Dünyası El Kitabı Birinci Cilt Coğrafya-Tarih,* Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 2001, s. 605-611.

KAPLAN, Mehmet, *Kültür ve Dil,* Dergâh Yayınları, İstanbul, 2006.

KORKMAZ, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad, "Çağatay Edebiyatı", *İslâm Ansiklopedisi*, C 3, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1997, s. 270-323.

SİNAN, Ahmet Turan, "Deyim Kavramı Üzerine Notlar I", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 18, S 2, Elazığ, 2008, s. 91-98.

SİNAN, Ahmet Turan, *Türkiye Türkçesindeki Deyimler Üzerinde Bir Dil İncelemesi,* Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Elazığ, 2000.

ŞEN, Serkan, *Eski Türkçenin Deyim Varlığı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017.

TOPALOĞLU, Ahmet, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1989.

Türkçe Sözlük, C 1 (A-J), Ankara, 1988.

VARDAR, Berke, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul, 2002.